अस्वीकरण

नेपालीमा अनुवाद गरिएको मामिलाको निर्णय पक्षकारले आफ्नो भाषामा बुझ्नु को लागि मात्र हो। सबै व्यावहारिक र आधिकारिक उद्देश्यका लागि, फैसलाको अंग्रेजी संस्करण नै प्रामाणिक हुनेछ र कार्यान्वयनको उद्देश्यका लागि पनि अंग्रेजी भाषा मै जारी भएको फैसला मान्य हुनेछ।

केन्द्रीय अनुसन्धान ब्युरो

विरुद्ध

आर्यन सिंह आदि

(आपराधिक अपील नं. १०२५-१०२६/२०२३)

अप्रिल १०, २०२३

[एम.आर. शाह र सी.टी. रविकुमार, जज.]

आपराधिक कार्यविधि संहिता, १९७३: दफा ४८२ - उच्च अदालतको अन्तर्निहित अधिकारको उद्धार - आरोपित, सीबीआईद्वारा अनुसन्धानको अन्त्यमा आरोपित - दुई आरोपितहरूद्वारा डिस्चार्ज निवेदन
त्रायल कोर्टद्वारा खारेज गरिएको, र त्यसपछि उच्च अदालतले दफा ४८२ अन्तर्गतको अधिकार प्रयोग गरी पूरै फौजदारी कार्यवाहीलाई रद्द गरेको - अपीलमा, निर्णय गरिएको: उच्च अदालतले दफा ४८२ अन्तर्गतको सीमित अधिकार प्रयोग गरी पूरा फौजदारी कार्यवाहीलाई रद्द गर्दा आफ्नो अधिकारक्षेत्र नाघेको छ - डिस्चार्ज र/वा फौजदारी कार्यवाहीको खारेजीको चरणमा, दफा ४८२ अन्तर्गतको अधिकार प्रयोग गर्दा, अदालतलाई मिनी ट्रायल गर्नु पर्दैन, यसको अति सीमित अधिकारक्षेत्र हुन्छ - उच्च अदालतले आफ्नो फैसला र आदेशमा भनेको छ कि आरोपितहरूविरुद्धका आरोपहरू प्रमाणित भएका छैनन् - यो त्यो चरण होइन जहाँ अभियोजन/अनुसन्धान निकायले आरोपहरू प्रमाणित गर्नुपर्छ - आरोपहरूलाई अभियोजन/अनुसन्धान निकायद्वारा बुझाइएको प्रमाणको आधारमा मुद्दाको सुनुवाईको क्रममा प्रमाणित गरिनुपर्छ - यसैगरी, दफा ४८२ अन्तर्गतको अधिकार प्रयोग गर्दा उच्च अदालतले कार्यवाहीहरू दुर्भावनापूर्ण छन् कि छैनन् भनी विचार गर्नु पर्दैन - यसरी, आरोपितहरूविरुद्धका फौजदारी कार्यवाहीहरूलाई रद्द गर्ने उच्च अदालतको फैसला र आदेश दिगो छैन र रद्द गरिन्छ र खारेज गरिन्छ।

आपराधिक अपील अधिकारक्षेत्र: आपराधिक अपील नं. १०२५-१०२६ र २०२३।

चंडीगढस्थित पंजाब र हरियाणा उच्च अदालतको मिति ०४.०५.२०२२ को फैसला र आदेश सीआरएम-एम नं. ५४१०७ र २०२१ र ८२३३ र २०२२ बाट।

के.एम. नटराज, अति.सर.नि., वत्सल जोशी, शरथ नम्बियार, सुश्री साक्षी ककर, अन्निरुद्ध शर्मा II, अरविन्द कुमार शर्मा, वकिल। अपीलकर्ताका लागि।

महेश जेठमलानी, आर.पी. भट्ट, वरिष्ठ वकिल, अजय अवस्थी, मुग्धा पाण्डे, वेदो खालो, आदित्य सोनी, राजत गौतम, हर्षित सेठी, तुशन रावल, सौद खान, निकिलेश रामचन्द्रन, वकिल। प्रत्यर्थीहरूका लागि।

अदालतको फैसला

एम.आर. शाह, जज। द्वारा सुनाइएको थियो।

१. पंजाब र हरियाणा उच्च अदालत, चण्डीगढमा फौजदारी मिश्रित निवेदन नं. ५४१०७ र २०२१ र ८२३३ र २०२२ मा जारी गरिएको आक्षेपित संयुक्त फैसला र आदेशबाट असन्तुष्ट र असन्तुष्ट भएर, जस अनुसार उच्च अदालतले दफा ४८२ क्रि.प्र.सं. अन्तर्गतको अधिकार प्रयोग गरी राज्य अपराध शाखा, चण्डीगढमा मिति २९.०४.२०२० मा दर्ता गरिएको एफआईआर नं. आरसी०५१२०२०एस०००१ (पहिले मोहाली पुलिस स्टेशन फेज-१ मा मिति ३०.०८.२०१४ मा दर्ता भएको एफआईआर नं. १९५ अन्तर्गत दफा ४५२, ३२३, ३६५, ३४२, २२५, १८६, ५०६, १२०-बी भारतीय दण्ड संहिता) लगायत सोही बाट उत्पन्न सबै पछिल्ला कार्यवाहीहरूलाई रद्द गरेको छ, केन्द्रीय अनुसन्धान ब्युरो (सीबीआई) ले वर्तमान अपीलहरू गरेको छ।

२. सीबीआईको तर्फबाट उपस्थित वरिष्ठ अधिवक्ता श्री के.एम. नटराज ज्यूले प्रबलरूपमा बहस गर्नुभएको छ कि माननीय उच्च अदालतको निर्देशन बमोजिम, उल्लिखित घटनाको अनुसन्धान सीबीआईलाई हस्तान्तरित गरिएको थियो, जस अनुसार मिति २९.०४.२०२० मा चण्डीगढ अपराध शाखा पुलिस स्टेशनमा उल्लिखित अपराधहरूका लागि सम्बन्धित एफआईआर दर्ता गरिएको थियो।

यो बुझाइएको छ कि शुरुमा, आरोपी आर्यन सिंहलाई नयाँ एफआईआरमा नामित गरिएको थिएन। तथापि, त्यसपछि, अनुसन्धानको अन्त्यमा, उक्त आर्यन सिंहविरुद्ध पनि आरोपनामा दायर गरिएको थियो र उसलाई एक जना आरोपी समावेश गरिएको थियो।

यसपछि दुवै आरोपी आर्यन सिंह र गौतम चीमाले सिकिएका ट्रायल कोर्टसमक्ष डिस्चार्ज निवेदन दायर गरे, जुन गुणस्तरीय आधारमा खारेज गरिएको थियो। त्यसपछि आलोचित फैसला र आदेशद्वारा, दफा ४८२ क्रि.प्र.सं. अन्तर्गतको अधिकार प्रयोग गरी, उच्च अदालतले जस्तै पूरै फौजदारी कार्यवाहीलाई रद्द गरेको थियो, उच्च अदालत एक मिनी ट्रायल गरिरहेको थियो।

यस मुद्दाको तथ्य र परिस्थितिहरूमा, उच्च अदालतले आरोपी आर्यन सिंह र गौतम चीमाविरुद्धको पूरै फौजदारी कार्यवाहीलाई रद्द गर्दा आफ्नो अधिकारक्षेत्रबाहिर गएको प्रवलरूपमा बहस गरिन्छ। फौजदारी कार्यवाहीहरूलाई रद्द गर्दा, उच्च अदालतले यो देखेको छ कि आरोपीविरुद्धका आरोपहरू/आरोपहरू प्रमाणित भएका छैनन् र अभियोजन दुर्भावनापूर्ण छ भनी। सिकिएको ट्रायल कोर्टद्वारा जारी आदेशविरुद्ध खारेजी मुद्दा निर्णय गर्ने चरणमा, उच्च अदालतले आरोपहरू प्रमाणित नभएको कुरा विचार गर्न वा देख्न हुँदैनथ्यो। आरोपहरूलाई मुद्दाको सुनुवाईको क्रममा र बुझाइएको प्रमाणको आधारमा प्रमाणित गर्नुपर्छ भनी बहस गरिन्छ। यसबाहेक पनि उच्च अदालतले यो देख्दा ठोस त्रुटि गरेको छ कि अभियोजन दुर्भावनापूर्ण छ। उच्च अदालतबाट जारी निर्देशन अनुसार अनुसन्धान सीबीआईलाई हस्तान्तरित गरिएको थियो र त्यसपछि, अनुसन्धानको अन्त्यमा, आरोपीविरुद्ध आरोपनामा दायर गरिएको थियो भनी बहस गरिन्छ, र त्यसैले, फौजदारी कार्यवाहीहरू/कार्यवाहीहरूको सुरुवातलाई दुर्भावनापूर्ण भन्न सकिँदैन। कुनै पनि फौजदारी कार्यवाहीहरू दुर्भावनापूर्ण छन् वा छैनन् भन्ने कुरा मुद्दाको अन्त्यमा विचार गर्नुपर्ने हुन्छ, यस

चरणमा होइन, अर्थात् दफा ४८२ क्रि.प्र.सं. अन्तर्गतको अधिकार प्रयोगको चरणमा होइन भनी बहस गरिन्छ।

श्री नटराज, सिक्षित असिस्टेंट सॉलिसिटर जनरलद्वारा गुणस्तरीय आधारमा पनि धेरै बहसहरू गरिएका छन्, तर मालिथी उल्लिखित कारणहरूले, हामी आरोपित आरोपीलाई मुद्दाको सुनुवाई गर्न बाध्य गरी उच्च अदालतद्वारा गरिएको आक्षेपित संयुक्त फैसला र आदेशलाई रद्द गर्न प्रवृत्त छौं र त्यसपछि ट्रायलिस्टले आरोपीविरुद्ध अगाडि बढ्नुपर्छ।

हामीले सीबीआईको तर्फबाट र आरोपीको तर्फबाट गुणस्तरीय आधारमा पेश गरिएका बहसहरूलाई विचार गरेका छैनौं।

२. वर्तमान अपीलहरू आरोपी आर्यन सिंहको तर्फबाट उपस्थित सिकिएका वरिष्ठ अधिवक्ता श्री आर.पी. भट्ट र आरोपी गौतम चीमाको तर्फबाट उपस्थित सिक्षित वरिष्ठ अधिवक्ता श्री महेश जेठमलानीद्वारा प्रखरतापूर्वक प्रतिवाद गरिएको छ।

प्रत्येक आरोपीविरुद्ध गरिएका आरोपहरूको गुणस्तरका बारेमा दुवै सिक्षित कानुन व्यवसायीहरूले गुणस्तरीय आधारमा बहसहरू गरेका छन्। तथापि, ती सबै बहसहरू आरोपहरू हुन्, जसलाई मुद्दाको सुनुवाईको क्रममा विचार गर्नुपर्ने हुन्छ। यसैले, हामी सीबीआईको तर्फबाट पेश गरिएका बहसहरू वा आरोपीविरुद्धका आरोपहरूमा गुणस्तरीय आधारमा पेश गरिएका बहसहरू बारे बिस्तृत छलफल गर्दैनौं किनभने यस अदालतको कुनै पनि टिप्पणीले मुद्दाको सुनुवाईको क्रममा कुनै पनि पक्षलाई असर गर्न सक्छ।

४. उच्च अदालतद्वारा जारी गरिएको आक्षेपित संयुक्त फैसला र आदेशलाई मध्यनजर राखी, जसले फौजदारी कार्यवाहीहरूलाई रद्द गरी आरोपीहरूलाई छुट दिएको छ, हामी यो धारणा राखेका छौं कि उच्च अदालतले दफा ४८२ क्रि.प्र.सं अन्तर्गतको सीमित अधिकार र/वा भारतको संविधानको धारा २२६ अन्तर्गतको अधिकार प्रयोग गरी पूरै फौजदारी कार्यवाहीलाई रद्द गर्दा आफ्नो अधिकारक्षेत्रबाहिर गएको छ।

उच्च अदालतद्वारा गरिएको आलोचित संयुक्त फैसला र आदेशबाट देखिन्छ कि उच्च अदालतले यसलाई आफैंले मिनी ट्रायल गरिरहेको वा मुद्दाको सुनुवाईको अन्त्यमा सिकिएको ट्रायल अदालतद्वारा गरिएको फैसला र आदेशविरुद्ध निवेदनहरू विचार गरिरहेको भएझैं व्यवहार गरेको छ। कानूनको मूल सिद्धान्त अनुसार, फौजदारी कार्यवाहीहरूको डिस्चार्ज र/वा खारेजीको चरणमा, दफा ४८२ क्रि.प्र.सं अन्तर्गतको अधिकार प्रयोग गर्दा, अदालतलाई मिनी ट्रायल गर्नु पर्दैन। उच्च अदालतले आक्षेपित संयुक्त फैसला र आदेशमा यो देखेको छ कि आरोपीविरुद्धका आरोपहरू प्रमाणित भएका छैनन्। यो त्यो चरण होइन जहाँ अभियोजन/अनुसन्धान निकायले आरोपहरू प्रमाणित गर्नुपर्छ। आरोपहरूलाई अभियोजन/अनुसन्धान निकायद्वारा बुझाइएको प्रमाणको आधारमा मुद्दाको सुनुवाईको क्रममा प्रमाणित गरिनुपर्छ। यसैले, उच्च अदालतले यस चरणमा आरोपीविरुद्ध अनुसन्धान गर्दाको क्रममा संग्रहित आरोपहरू र सामग्रीहरूमा विस्तृत विवरण उल्लेख गर्दा ठोस रूपमा त्रुटि गरेको छ। डिस्चार्जको चरणमा र/वा दफा ४८२ क्रि.प्र.सं अन्तर्गतको अधिकार प्रयोग गर्दा, अदालतसँग अति सीमित अधिकारक्षेत्र हुन्छ र यसले "के आरोपीलाई मुद्दाको सुनुवाई गर्नुपर्छ कि पर्दैन भन्ने कुरा निर्धारण गर्न पर्याप्त सामग्री उपलब्ध छ" भनी विचार गर्नुपर्छ।

उच्च अदालतद्वारा औंल्याइएको अर्को कारण हो कि फौजदारी कार्यवाहीहरू/कार्यवाहीहरूको सुरुवात दुर्भावनापूर्ण छ। यस चरणमा, यो नोट गर्नुपर्ने हुन्छ कि उच्च अदालतबाट जारी निर्देशन अनुसार अनुसन्धान सीबीआईलाई हस्तान्तरित गरिएको थियो। त्यसपछि, अनुसन्धानको अन्त्यमा, आरोपित व्यक्तिहरूविरुद्ध आरोपनामा दायर गरिएको छ। यसैले, उच्च अदालतले यस चरणमा फौजदारी कार्यवाहीहरू/कार्यवाहीहरूको सुरुवात दुर्भावनापूर्ण छ भनी देखेर त्रुटि गरेको छ। फौजदारी कार्यवाहीहरू दुर्भावनापूर्ण थिए कि थिएनन्, यो कुरा यस चरणमा विचार गर्नु पर्दैन। यसलाई मुद्दाको अन्त्यमा विचार गर्नुपर्छ। कुनै पनि हालतमा, यस चरणमा, के विचार गर्नुपर्छ भने प्राथमिक मामला र अनुसन्धानको क्रममा संग्रहित सामग्री हो, जसले आरोपीलाई मुद्दाको सुनुवाई गर्नुपर्ने अवस्था सिर्जना गर्छ।

५. मालिथी उल्लिखित कारणहरूका आधारमा, जब उच्च अदालतले पूरा फौजदारी कार्यवाहीहरूलाई रद्द गर्दा र डिस्चार्जको चरणमा र/वा फौजदारी कार्यवाहीहरूलाई खारेज गर्दा अधिकारहरू प्रयोग गर्दा यस अदालतद्वारा निर्धारित कानूनलाई लागू गर्दा आफ्नो अधिकारक्षेत्रलाई नाघेको छ, उच्च अदालतद्वारा जारी गरिएको आक्षेपित संयुक्त फैसला र आरोपीविरुद्धको फौजदारी कार्यवाहीहरूलाई रद्द गर्ने आदेश दिगो छैन र त्यसलाई रद्द र खारेज गर्नु पर्छ।

मालिथी उल्लिखित कारणहरूले, वर्तमान अपीलहरू सफल हुन्छन्। आरोपी आर्यन सिंह र गौतम चीमाविरुद्धको फौजदारी कार्यवाहीहरूलाई रद्द गर्ने र खारेज गर्ने उच्च अदालतको आक्षेपित संयुक्त फैसला र आदेश रद्द गरिन्छ र खारेज गरिन्छ। आरोपीहरूले आरोपनामा गरिएको मुद्दाको सुनुवाई गर्नुपर्नेछ। तर, यो देखिएको छ कि सम्बन्धित पक्षहरूले उपलब्ध गराउन सक्ने सबै दावा र प्रतिरक्षाहरू खुला राखिएका छन्, जसलाई सिकिएको ट्रायल अदालतले मुद्दाको सुनुवाईको क्रममा विचार गर्नुपर्नेछ।

एफआईआरमा उल्लिखित आरोपहरू २०१४ सालसम्म फर्किन्छन् र अहिले ८ वर्षभन्दा बढी समय बितिसकेको तथ्यलाई मध्यनजर राख्दै, हामी सिकिएको ट्रायल अदालतलाई निर्देशन दिन्छौं कि उसले यथाशीघ्र मुद्दाको सुनुवाई समाप्त गर्नुपर्छ, तर यो आदेशको मिति प्राप्त भएको मितिले १२ महिनाभित्र। सीबीआईले यो आदेशको प्रति सम्बन्धित मजिस्ट्रेटसमक्ष यथाशीघ्र पेश गर्नुपर्नेछ।

सबै सम्बन्धितहरूलाई निर्देशन दिइएको छ कि मालिथी उल्लिखित समयसीमाभित्र मुद्दाको सुनुवाई समाप्त गर्न सिकिएको ट्रायल अदालतलाई सहयोग गर्नु।

वर्तमान अपीलहरू त्यसैअनुसार स्वीकृत गरिएको छ।

निधि जैन अपीलहरू स्वीकृत

(अभिषेक अग्निहोत्री, एलसीआरए द्वारा सहयोग प्राप्त)